

Naša žena - pjesnik kroz oslobodilačku borbu

Prof. Neva Murvar

Žena je kroz stoljeća živjela u ropstvu, i uporedo s evolucijom društva išla je trnovitim putom dok je sebi izvojevala slobodu.

Renesansa je uzdigla ženu do kulta i otvorila joj vrata nauke i umjetnosti. Ali, tek Velika francuska revolucija (1789) označava početak buđenja žene u borbi za njenu samostalnost. Sjetimo se borbe Louise Michel za vrijeme Pariske Komune (1871).

Kad je neprijatelj 1941. godine pregazio i našu domovinu, naša se žena probudila iz svoga apolitičkog sna. Ona se s puškom u ruci bori u prvim redovima NOB-e. Naša je žena time izvojevala sebi slobodu, postala ravnopravnim članom društvene zajednice i aktivnim učesnikom političkog i društvenog života. Svijesna velikog dijela odgovornosti u historiji naših naroda, ona danas zauzima eminentno mjesto u političkom životu i nalazi se na vodećim državnim položajima.

Kad se fašistička najezda kao crni vihor nadvila nad našu domovinu, naši narodi digoše se na ustanak i započimlju veliku epopeju Narodnooslobodilačku borbu, da brane čast i izvojuju slobodu porobljene zemlje.

Sva zvijerstva i strijeljanja, ubijanja i klanja, svi zločini okupatora, učinjeni nad našim narodima, odjeknuli su i u dušama naših žena pjesnikinja. One su u svojim stihovima, sintetički, lapidarno, ostavile budućim pokoljenjima historijske fragmente naše nedavne krvave prošlosti. One su pravilno shvatile zadatke i probleme knji-

ževnosti i pokazale svojim djelom, da je književnost »subjektivni odraz objektivne stvarnosti«, da je književnost dio općenarodnog života, i da je njihova duša znala da odrazi emocionalno, lirski, suvremenu stvarnost, sva zbijanja historijskog, političkog i društvenog života naših naroda.

Mi ćemo i u buduće pisati o našim ženama - pjesnikinjama, pisat ćemo i o generacijama žena književnica, filozofa, naučenjaka, o nizu mladih (Mira Alečković, Vesna Parun i dr.) generacija dok ćemo se u ovom napisu ograničiti na tri žene - pjesnikinje koje su među mnogima djelovale za vrijeme NOE-e.

Božena Begović, hrvatska pjesnikinja, u svojim pjesmama spjevanim za vrijeme okupacije predosjeća strah od okupatora i koljača. Čini joj se »kao da vrijeme donosi vonj divlje krvoločne zvijeri, kao da se sve s nama u ponor ruši«. Pjesnikinja je svijesna da okupacija donosi narodu zlo i poniženja. Ona osjeća sramotu robovanja:

»Putuje vojska, ide s tuđincem rame uz rame,

zastava naša će pasti na dno krvave jame,
nad kojim tuđin se ruga zaklanom domaćem sinu«.

(»Predviđanje«, Travanj 1941.)

U pjesmi »Crne godine« Božena Begović pjeva o crnim danima okupacije. Obuzeta ratnim strahotama, osjeća i neobično duboku mržnju prema okupatoru. Krvavi teror vlada. Na svakom uglu čitaju se imena strijenjanih. Po

ulicama ljudi idu oprezno kao zvjeri. Boje se svoje sjene, uniformi, neprijateljskih kaciga. Uza sve to pjesnikinja vjeruje u »bolje dane i dostojniji život«. Ona misli na slobodu koju će narodu donijeti narodna oslobodilačka borba i narodna revolucija.

»Što kao legenda cvate u šumama naših gora, što će otkupiti svu, svu, ovu našu sramotu.«
(»Crne godine«, 1944.)

Desanka Maksimović srpska pjesnikinja, čije je ime poznato u našoj književnosti i prije rata, dobila je nedavno, na proslavi »Međunarodnog dana dječje knjige« u Beogradu zasluženu nagradu »Mladog pokoljenja« za nježno životno djelo.

Ova pjesnikinja, u ciklusu pjesama »Pesme o ropstvu i slobodi« inspirirana je motivima iz mračnih dana robovanja i motivima iz NOB-e. Ona osjeća sav jad robovanja i neuporedivu ljepotu slobode. Pjesnikinja je svijesna borbene snage naših naroda i vjere u konačnu pobjedu. Desanka Maksimović hrabro dovikuje Nijemcima:

»Tvrđite čas da smo rođeni
da budemo crvi i robovi.

Tvrđite da smo talog i korov

dobiće krila crvi.

Živićemo, živićemo i mi
i slobodu izboriti.

Živićemo, jer gdje se za nju
umiralo bude
bićemo prvi.«

(»Njemcima«)

I dok je zemlja bila u ropstvu i u zemlji bilo izroda, pjesnikinja u pjesmi »Beseda romantičareva« pozivlje svoj narod da opet bude »pesnički i herojski, čist i snažan«:

»kao u doba velikih dela
kad je zemlja naša borbu počela,
kad je svaki imao dušu
Birčanina i Matije Gupca.

Ne mislimo valjda da je dosta
što smo nekad oterali u Aziju Turke
i pokvarili Austriji račune!«

(»Beseda romantičareva«)

Strahoviti zločin Nijemaca učinjen nad srednjoškolskom omladinom u Kragujevcu za vrijeme okupacije 1941. god., kad su đaci gimnazije zajedno sa svojim profesorima otišli na strijeljanje zagrljeni pjevajući »Hej Slaveni!«, taj zločin okupatora duboko je potresao dušu pjesnikinje i njen bol prema nevinim žrtvama, prema đacima mučenicima i herojima stvorio je lirsku poemu »Krvava bajka«.

To je dirljiva balada s historijskom tematikom lirski izraženom. Bol prožima skrovite dubine naše duše i mi tugujemo za tom malom četom đaka, koja ide herojski u smrt pjevajući slavensku himnu.

Pjesnikinja voli omladinu, kao nastavnica tačno se psihološki unosi u njihov život, poznaje sve nijanse njihove duše, njihove snove, njihove neobuzdane vatrene mladenačke čežnje za životom.

»Misli su im bile pune
istih brojki,
i po sveskama u školskoj torbi
besmislenih ležalo bezbroj
petica i dvojki.
Pregršt istih snova
i istih tajni
rodoljubivih i ljubavnih
stiskali su na dnu džepova.
I činilo se svakom
da će dugo,

da će vrlo dugo,
trčati ispod svoda plava
dok sve zadatke na svetu
ne posvršava.«

Ali, oni ni slutili nisu da će, za koji trenutak, poslije zadnjeg školskog sata svi zajednički u smrt:

»Bilo je to u nekoj zemlji seljaka
na brdovitom Balkanu,
umrla je junačkom smrću
četa đaka
u istom danu.

Dečaka redovi celi
uzeli se za ruke
i sa školskog zadnjeg časa
na streljenje pošli mirno
kao da smrt nije ništa.«

(»Krvava bajka«)

Ovakav zločin učinjen nad srednjoškolskom omladinom ne pamti historija čovječanstva. Desanka Maksimović dala je ovom krvavom historijskom događaju dirljivu, toplu, lirsku interpretaciju.

»Krvava bajka« učit će buduća pokoljenja kako je omladina herojski umirala za slobodu domovine.

Elegija »Na grobu streljanih đaka« čini kao epilog poeme »Krvava bajka«. Ove su dvije poeme organski povezane. Psihološki portret starog vrtlara u ovoj pjesmi snažna je antiteza nasuprot okupatora Nijemca. Stari vrtlar oklijeva kad hoće koju biljku da otsiječe, međutim okupator ne oklijeva ni časa u svojim zločinačkim namjerama. On je mirno okrenuo plotune na herojske sinove brdovitog Balkana. Poznavajući mržnju okupatora prema našim narodima, pjesnikinja se unosi u njihovo sofističko zaključivanje i govori njihovim jezikom:

»Jer šta su svi ti srpski
grlati, čupavi đaci, —
prezrivo misle dželati, —
do čopor nepokornih lica
rođen da stvara bune,
i pravi čovek mirno
može na njih okrenuti plotune.«

Pjesnikinja nam tumači bol starog baštovana koji u sumraku dana, osamljen i ucviljen, polazi na grob strijeljanih đaka. On za njima očinski tuguje, žali njihove prerano pokošene živote. Doba je terora. Stari vrtlar strahuje, osvrće se čuje li mu tko teške misli:

»Ah, jadni mališani,
kako su se smirili i stisli
u kutu vlažne njive.

Kako sad ko zemlja ćute.

Ah, jadni mališani,
u mladi grob su poneli
nedopevane pesme,
šestare, olovke i knjige.

Baštovan pomilova travu
na grobu gde ležala je skupa
četa dečaka i mladića
i ruka mu zadržta seda.

(»Na grobu streljanih đaka«)

Desanka Maksimović žena je pjesnik koja se saživljela s patnjama narodnim, ona se odnosi s ljubavlju i razumijevanjem prema narodu, jer je prisno vezana s njim. Njene pjesme u kojima ona lirski doživljava i umjetnički

izražava narodna stradanja za vrijeme okupacije i borbu naroda za slobodu, konkretni su historijski materijal iz naše nedavne prošlosti. Ona je time na lirski način sačuvala od zaborava dragocjene historijske podatke na kojima će se buduća pokoljenja inspirirati rodoljubivim osjećanjima i hraniti svoje mladenačke ambicije primjerima domovinskog heroizma.

Vera Obrenović - Delibašić pjesnikinja je iz Narodne republike Bosne i Hercegovine. Ona je poznata svojim književnim radom i prije rata. Vera Obrenović - Delibašić sudjelovala je u NOB-i, i pod utiskom doživljaja iz NOB-e daje svojoj poeziji novi, progresivni karakter. Ona lirski doživljuje svijet objektivne stvarnosti oko nje i lirski reagira na nj.

U ciklusu njenih pjesama »Mi smo junačko srce nosili« pjesme su borbenog lirizma. U njima je osnovno osjećanje vjera u konačnu pobjedu.

U pjesmi »Smrt kurirke« Vera Obrenović - Delibašić opisuje herojski lik mlade djevojke, koja se kroz borbu uzdiže i stavlja svoj mladi život u službu domovine. Mlada kurirka poginula je vršeći svoj zadatak pogođena od neprijateljskog metka:

»Često je išla poderana, bosa,
zamagljena oka,
noseć hitne vijesti.
Kamen preskakala, kroz blato gazila.
.....
Pratila je hodom
grmljavina topa i odbljesak bombe.
.....
I u jednom trenu, zarila se strijela
viš' dva oka draga.
Pala je kurirka na izmaku grada.
(»Smrt kurirke«)

U pjesmi »Pismo mrtvom drugu« tematika je uzeta iz NOB-e. Vera Obrenović - Delibašić posvećuje ovu poemu drugarici Aiši Sadiković, studentkinji, čije su noge premrzle u borbama za vrijeme IV. ofanzive. U elegičnim stihovima pjesnikinja saosjeća bol mlade djevojke čija su stopala odrezana i još jednu njenu bol: Aiša piše mrtvom drugu, i ne sluteći da je on poginuo, nedopisana pisma, pisma koja ga nijesu stigla. Saopćava mu kako ga je u snu vidjela da je premrzlu vuče uz strme oštreljske strane:

»Nad nama cika ledenih vjetrova,
a mjesto kuća,
hrpe pršavih bijelih smetova...
Pod nama Bosanski Petrovac.
.....
I dvanaest ledenih
dvanaest prozebljih,
dvanaest preglednijih dana,
dok je ubojna vatra kosila
bedeme naše žive,
mi smo probijali,
obruč razbijali
četvrte ofanzive...
.....
a mi smo patnje teške i goleme,
jedne od drugoga krili...
Nosila nas je ta noć beskrajna
vrhom Šator planine.«
.....

Ova herojska djevojka saopćava mrtvom drugu događaje iz borbe. Tjelesa boraca koče se smrznuta svuda oko njih. Ona grize svoje promrzle prste da vidi žive li oni. U primarnoj čežnji za vatrom, da se ogriju, u čežnji za toplinom, smrznuti borci imaju optičke varke. Borovi im se čine kao žeravice, plamenovi se viju pred njihovim očima, ali to su samo vizije, to su snažna sjećanja na plamenove dragih dalekih sela. Zatim Aiša mrtvom drugu govori o sebi:

»A kad je svanulo,
kad se razdanilo,
magle se digle sive,
moje me noge već nisu nosile,
jer nisu bile žive.

.....
Zimus mi stopala
u led se stvorila,
sad su mi odrezana.
.....

Iako je ova djevojka borac, ona ima nježna osjećanja prema drugu kojeg voli, ona mu piše topla pisma iz pećine Tuk - Bobije gdje se krila. Pećina je golema, vlažna, zagušljiva. Tu su sklonjeni teški ranjenici, — drugovi partizani. Aiša piše mrtvom drugu kako je u snu vidjela nje-govu staricu majku:

»S ženama bila na prelu.
Maramu crnu s tjemena skinula,
a kad joj pridoh sa štakom,
nije zaplakala, samo me gledala
hrapavom grlila šakom,
i rekla milujuć tvojim me očima,
toplinom koje zbore:
»O, dijete moje! Snajo rođena!
Mladosti ranjena! Snago borbena!
Moj sine, zeleni bore!«

(»Pismo mrtvom drugu«)

Vera Obrenović - Delibašić svježinom reminiscencija iz NOB-e prenosi nas u sniježne oštreljske predijele, nezaboravnu ljepotu ledenih planinskih vijavica herojske Bosanske Krajine. Pjesnikinja nam svojim borbenim lirizmom oživljuje dane IV. ofanzive. I u ovoj pjesmi ona je manifestirala svoju veliku ljubav prema domovini i Domovinskom ratu.

I mrtvi drug i djevojka odrezanih stopala žrtvuju svoje mlade živote za veliko djelo slobode. Majka poginulog borca pristupa snahi svijesna veličine narodne borbe. Iako je vidi sa štakom, ona je prihvaća i nazivlje: »Snajo rođena!«

To su žene iz naroda sa nepresahlom bujicom općeljudskih osjećanja. Tu, u narodu, sokovi su svih naših vitalnih energija i snaga, svih zdravih prirodnih osjećanja i nenatrunjenih shvaćanja o društvu i životu.

Ovako je duša naše žene pjesnikinje zatreperila i borbenim lirizmom reagirala na sve patnje naroda za vrijeme četverogodišnjeg robovanja i borbe za narodnu slobodu.

Naša žena pjesnik ovjekovječila je u stihovima, pjesničkim zanosom, herojsku borbu naših naroda u velikim danima Domovinskog rata.